

IX.

TILLÆG

Ved Bjørn Kornerup.

Til de foranstaaende, interessante Meddelelser om den mærkelige Mand, der var Herman Bangs Fader, og om hans Forhold til den paa sin Vis ikke mindre mærkelige Biskop Jørgen Hansen kunde der maaske være Grund til at føje nogle supplerende Oplysninger. I de Aar (1850—63) *Frederik Ludvig Bang* sad som Sognepræst i Asserballe, søgte han jævnlig, men uden Held, nye Embeder. Der er saaledes fra disse Aar fundet Ansøgninger fra ham om følgende Præstekald:¹ 1857: Fanefjord, Sengeløse, Gerslev, Esbønderup-Nøddebo; 1858: Glostrup, Jordløse-Haastrup, Lindelse; 1859: Herstedøster-Herstedvester, Søllerød, Ørsted, Aarby, Præstø-Skibbinge, Nørre Lyndelse-Højby, Dalby-Stubberup, Longelse-Fuglsbølle, Soderup-Eskildstrup, Hesselager, Skelby-Gedesby, Kollerup-Vindelev, Græsted-Maarum, Jyderup-Holmstrup, Køng (Sjællands Stift), Magleby (Langeland), Slaglille-Bjernede, Himmelev-Roskilde adelige Jomfrukloster; 1860: Svallerup, Kregume-Vinderød, Korsør-Taarnborg, Vaalse; 1861: Sorø, Odder, Rise, Oksbølle, Tryggelev-Fodslette, Glumsø-Bavelse; 1862: Magleby (Sjællands Stift), Elmelunde, Taarnby, Flødstrup-Ullerslev, Vester Hæsing-Sandholts Lyndelse, Harridslev-Albæk, Hillerød-Frederiksborg Slotskirke, St. Mikkel's Kirke i Slagelse, St. Marie Kirke i Helsingør-Kronborg Slotskirke, Herstedøster-Herstedvester; 1863: Kyndby-Krogstrup, Vejle-Hornstrup, Dreslette.

Begrundelsen er næsten overalt — mindre, formelle og reelle, Variationer fraregnet — den samme. Efter at have betonet, at han »i Sandhed ikke skulde ønske at forlade [Menigheden i Asserballe], da den ved enhver Leilighed

¹) Kultusministeriets Arkiv (i Rigsarkivet), Ansøgninger om Præstekald.

aflægger det Vidnesbyrd at være tilfreds med min Tjeneste, og vi leve tilsammen i Fred og Kjærlighed«¹, gør Ansøgeren opmærksom paa, at det fortrinsvis er økonomiske Hensyn, der gør det ønskeligt at opnaa et bedre aflagt Embede. Asserballe var saa bebyrdet med Skatter, Afgifter og Pension, at Indtægterne var utilstrækkelige, saa at Bang stadig maatte forøge sin Gæld². Alt som Aarene gik, vejede dette Hensyn aabenbart stærkere og stærkere til. Den 20. Oktober 1858 hedder det: »jeg veed vel, at Hundreder kunne istemme den samme Klage [over Udkommet], men paa Als er Livet i smaa Kaar vanskeligere end mangt et andet Sted, paa Grund af Beboernes gjensidige Gjæstfrihed, og for mig personligen vanskeligere paa Grund af, at jeg i mit fædrene Hjem ikke har lært Mangel at kjende.« Fire Aar senere — den 2. September 1862 — siger Bang i Fortsættelse heraf: »Tienden er ringe; de forholdsviis lette Jorders — 42 Tdrs — Bedrift svarer ikke Regning i en Egn, hvor Tjenestefolkene ere forvante, og hvor Gjæstfrihed hører hjemme, og det kan ikke Andet, end skade en Præst, at han nødes til at unddrage sig dennes Fordringer, fordi han end ikke har det daglige Brød til sig og Sine, uden at

¹) I Ansøgning af 28. Juli 1858 (om Glostrup) antyder Bang dog en forandret Stemning i Sognet: »tilmed har jeg seet mig nødsaget til at tage Pastoratets Forsvar ligeoverfor de i Tiendeydelsen fra længere Tid tilbage mindre redelige Bønder, hvilket ikke er blevet uden Indflydelse paa deres Stemning imod mig, ligesom jeg ogsaa har maattet tage Initiativet til en Udvidelse af den ene Skole i Sognet, saaat mit Ophold her nu ikke kan være mig saa kjært, som tidligere«. Han maatte dog samtidig om Menigheden i Almindelighed sige, at: »den gjør mig stadigen den Glæde, som for mig er den største, flittigen og talrigen at besøge Kirken, saaat jeg tør haabe, at gjøre noget Indtryk, idetmindste som Prædikant«. Nogle Maaneder senere (den 20. Oktober 1858) hedder det dog, at den nævnte Tiendesag og Skoleudvidelse »har ikke forandret Forholdet«.

²) I Ansøgning af 20. Februar 1860 (om Svallerup) udtrykkes dette med Ordene: »hvorfor jeg, endog uden Tilbøielighed til Bekymring, mangan Gang sukker under Øieblikkets Tryk og ikke kan glæde mig ved Fremtiden«.

geraaede altid dybere i Gjæld eller modtage en sørgelig Understøttelse andetstedsfra.«

Af specielle Motiver til at søge Forflyttelse anfører Bang undertiden, naar det gjaldt sjællandske Embeder, at ingen burde fortænke ham i, at han »som født og opdraget i Kjøbenhavn, længes tilbage til min Fødeø« (22. Juni 1857). En yderligere Bevæggrund til at søge Forflyttelse, som oftere fremhæves, var Hensynet til Præstegaardens Beskaffenhed. Allerede den 5. December 1859 hedder det: »dertil kommer, at min Embedsbolig ligger omgivet af Tørvemoser, hvis Uddunstninger efter disse Aars Erfaring bidrage til at vedligeholde mit daarlige Helbred og nedtrykke mit Sind,« og i de følgende Aar gentages denne Bemærkning jævnlig.

Efter sædvanlig Skik skulde Stiftets Biskop ledsage saadanne Ansøgninger med sin Paategning. I god Overensstemmelse med de tidligere anførte Ytringer skrev Jørgen Hansen stadig nogle anbefalende Ord. I Begyndelsen lød de i Regelen: »Supplicanten er en brav Mand, der har Interesse for sit Embede og unægteligen besidder heldige Prædikegaver«. Senere (fra 1859) fik hans Ord en forstærket Klang: »Supplicanten er en meget retsindig Mand, der har stor Interesse for det præstelige Embede og unægteligen besidder heldige Prædikegaver«.

Nu og da gav specielle Bemærkninger i Bangs Ansøgninger Biskoppen Lejlighed til Betragtninger af supplerende og uddybende Karakter. I sin Ansøgning (af 10. Maj 1859) om Præstø havde Bang anført: »hvor jeg troer at være mere paa min Plads end i en blot Landsbymenighed, hvor meget jeg end her har søgt at læmpe mig efter de Flestes Forstaaelse og har kunnet glæde mig ved et tiltagende Kirkebesøg¹. Hertil føjede Biskoppen: »jeg deler hans egen Mening, at han i en Kjøbstadmenighed vilde

¹) I Ansøgning af 22. Januar 1861 (om Sorø) henviser Bang bl. a. til, at han har haft »hyppigt Besøg i min Kirke af de dannede Familier paa Augustenborg«.

være endnu mere paa sin Plads, end i en blot Landsby-menighed, hvilket maa ansees for en ligefrem Følge af hans hele Dannelse«. Beslægtet i Indhold er Paategningen paa Ansøgningen (af 22. September 1862) om St. Mikkel's i Slagelse: »... kan jeg ikke undlade at tilføie, at en god Prædiken maa tiltale lige meget i Staden og paa Landet; men for saa vidt som en god Prædicant især i en Kjøbstad vil kunne bidrage til at vække den i Stæderne saa ofte manglende kirkelige Sands, anseer jeg Supplicanten fortrinligen egnet til det ansøgte Embede, saa meget desto mere som hans hele Personlighed meest egner sig for Kjøbstadforholdene«.

I en Ansøgning af 22. Juni 1857 (om Gerslev) havde Bang skrevet: »tilmed drives jeg stundom mere eller mindre af det naturlige Ønske at forsøge mine Kræfter mod de Aander, der ikke herske her, men andetsteds, mod Mangelen paa kirkelig Sands og mod den søgende Uro«. Dette foranledigede Biskoppen til at ytre: »paa Als tales lidet om Kirken og findes ingen Secter, men i Landsognene i det hele megen Kirkelighed. I Adserballig Sogn havde denne lidt noget under en for en Aarrække tilbage senere i Daareanstalten afdød Præst¹, men har mere og mere hævet sig«.

De mange Aars forgæves Ansøgninger blev endelig belønnet med et positivt Resultat. Den 12. Januar 1863 blev den hidtilværende Sognepræst i Horsens Emil Ferdinand Boesen udnævnt til Stiftsprovst i Aarhus, og den 10. Februar s. A. indgav Bang Ansøgning om det nu ledige Horsens Sognekald. En Paategning i Akterne viser, at det skyldtes Kultusministeren D. G. Monrads direkte Indgriben, at Bang blev indstillet, og den 20. Marts 1863 forelaa Kaldsbrevet med Kongens Underskrift².

Kirkehistorisk interessant ved denne Udnævnelse er det at se, hvorledes en lang Række — mere eller mindre ansete

¹) Nicolaus Pærehøj, Præst i Asserballe 1822—28, død 1829 i Slesvig Daareanstalt.

²) Kultusministeriets Arkiv, 1. Dept., P 157.

— Borgere i Horsens til Kultusministeren havde indgivet en Adresse for at søge udvirket, at Menigheden »maa blive forskaanet for en Sognepræst af den grundtvigske Skole«.

Det hedder i denne Sammenhæng: »det er Deres Excellence bekendt, at der trindt omkring i Landet findes baade Præster og Skolelærere, som drive et Slags Afguderier med »gamle Grundtvig«; som forkynde hans vistnok i det Hele noget dunkle Lære, som den ene saliggjørende; som undertiden gaae saa vidt, at de ville have Religionsbøgerne — Bibelen med — brændte, og som i deres eensidige Iver stundom have bearbejdet Folk i aandelig Henseende saaledes, at selv vore Daareanstalter kunne afgive Vidnesbyrd derom«. Særlig var Adressens Underskrivere angst for, at Mænd af denne Retning ikke vilde kunne bestride Sjælesorgen med fornøden Kærlighed og Sagtmodighed især i en saa blandet Menighed som Horsens. Til Slut betonedes det dog, at man ingenlunde ønskede at »kaste Skygge paa Biskop Grundtvig; vi holde os gjerne forvissede om, at han ikke bør tilregnes de Udskeielser, hvori mange af hans Tilhængere gjøre sig skyldige«¹.

I Horsens forblev F. L. Bang en lille halv Snes Aar og synes at have gjort fortrinlig Fyldest. Da han imidlertid 1869 havde haft et større, men dog forbigaaende Anfald af Sindssyge, begyndte han atter at søge Forflyttelse, denne Gang til et roligere Sted. 1871 søgte han saaledes seks Embeder: Kjeldby, Brøndbyvester- og øster, Ringsted-Benløse, Stenderup, Følleslev-Sørslev og Tersløse-Skellebjerg². Til det sidstnævnte Kald udnævntes han den 13. Januar 1872³. Biskop Martensen havde meget ønsket Sognepræsten i Nykøbing-Rørvig Theodor Ferdinand Budde Lund, medens Departementschefen i Kultusministeriet C. Weis desuden særlig havde henledet Opmærksomheden paa

¹) Original sst.

²) Kultusministeriets Arkiv, Ansøgninger om Præstekald.

³) Kultusministeriet, 1. Dept. Y 1164.

tre andre Ansøgere. Ministeren — C. C. Hall — foretrak dog at indstille F. L. Bang.

Denne kunde henvise til meget hædrende Udtalelser. Biskoppen i Aarhus G. P. Brammer skrev saaledes bl. a.: »Supplikanten er ualmindelig begavet baade som Prædikant og Sjælesørger. Baade Ældre og Yngre veed han at tiltale af sit varme Hjertes Fylde«. Ogsaa Bangs nærmeste gejstlige Foresatte, Vor og Nim Herreders Provst F. C. J. Høegh-Guldberg havde mange anerkendende Ord til overs for Ansøgeren: »Pastor Bang . . . er en meget velbegavet Prædikant og en for sit Embede og sin Menighed varmtfølende Mand, hvem det ikke blot er lykkedes at samle og fastholde en betydelig Tilhørerkreds; men i hvis Embedstid — hvad der vistnok i en Kjøbstadmenighed maa lægges end større Vægt paa — Nadvergjæsternes Antal er i kjendeligt Tiltagende«. Provsten nævner dog ogsaa »hans, under aandelig og legemlig Overanstrengelse, undertiden noget exalterede, Tilstand«, der en Overgang havde ført ham ud i Sindssyge. Da Bang »er af de Naturer, der skulle kjendes nøie for at vurderes,« vilde det maaske have været principielt rigtigst, om han ikke havde søgt Forflyttelse, men særlige Grunde gjorde denne ønskelig. Vedlagt var ogsaa en Erklæring fra Overlægen ved St. Hans Hospital for Sindssyge, Professor, Dr. med. Valdemar Steenberg, der bevidnede, at Bang havde haft flere, hurtigt helbredte Anfald af Sindssyge »fremkaldte ved en bestemt Foranledning og da navnlig dels Sindsbevægelser af depressiv Natur og dels sjælelig Overanstrengelse«. Overlægen anbefalede derfor i høj Grad, at han fik et lettere Landsbykald.

Tersløse blev Bangs sidste Embede, hvor han forblev til sin Død 1875.